

ONKOLOGIYA SOHASIGA OID BILIMLAR VA TA'LIMOTLARNI O'RGANISH ASOSIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING RIVOJLANISHI

Bahodirova Fotima Zafarovna
Ma'mun Universiteti NTM o'qituvchisi
Gmail: fotimabahodirova@gmail.com
+998974239404

Annotatsiya: Mazkur maqolada onkologik bemorlarni psixologik jihatdan tadqiq qilish va ortopedik onkologiya bilan og'riq bemorlarning hayot sifatini o'rganishning psixologik xususiyatlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Psixologiya, psixoonkologiya, ruhiy salomatlik, saraton, kasallik, og'riq, onkologik bemor, stress, xavotir, psixokorreksion metodlar, og'riqni davolash.

Bugungi kunda saraton inson salomatligiga ta'sir ko'rsatadigan eng dolzarb tibbiy va ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Ma'lumotlariga ko'ra, bunday kasalliklar bilan kasallanish yildan yilga o'sish foizi ortayotganligini guvohi bo'lishimiz mumkin. Dunyo bo'ylab har yili birlamchi saraton tashxis qilinadi. Saraton tashxisi qo'yilgan bemorni davolashda nafaqat tibbiy chora-tadbirlarni qo'llanilishi, balki bemor psixologiyasini ham inobatga olgan holda psixolog bilan birga olib borilgan tadbirlar ahamiyatlidir.

Psixologik yordamning barcha usullarini to'rt toifaga bo'lish mumkin: ta'lim, salomatlikka qadriyat munosabati, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, psixologik yordam turlari mavjud hisoblanib psixologik yordam turida qayg'u ko'rinishlari bilan ishlash bular tarkibiga esa, kattalar va qayg'uni boshdan kechirayotgan bolalar uchun qo'llab-quvvatlash guruhlari, travmatik tasvirlar bilan ishlash orqali fobik reaksiyalarni bartaraf etish va psixologik yordam va yordamning ko'plab individual usullarini o'z ichiga oladi. Psixologik yordam tizimida maxsus yaratilgan usullar alohida o'rin tutadi. Bu avvalo, psixologik inqirozning bir shaklidir inqirozli hodisadan so'ng darhol guruh shaklida qo'llaniladigan aralashuvlar va kechikkan travmatizatsiya davri bilan individual ishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan psixobiografik bering. Psixokorreksiya choralari tizimi har tomonlama, tabaqalashtirilgan va bosqichli bo'lishi kerak.

Felan deyarli 20 yil oldin ta'kidlaganidek, ko'p mamlakatlarda ruhiy salomatlik sohasidagi islohot uzoq vaqt davomida mavjud bo'lgan ruhiy shifoxonalarning yopilishiga va jamiyatning ruhiy salomatlik xizmatlarining rivojlanishiga olib kelgan bo'lsa-da, jismoniy sog'liqni saqlashga hali ham ustuvor ahamiyat berilmayotganligini aytgan. Saraton bilan kasallangan odamlarda jismoniy salomatlik holatini boshqarish va ular bilan bog'liq xavf omillarini kamaytirish bo'yicha dalillarga asoslangan tavsiyalar bilan maxsus ko'rsatmalarni Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ishlab chiqqan hisoblanadi. Saraton dunyodagi eng keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lganligi sababli va o'z-o'zidan muhim psixososyal muammolar va psixopatologik oqibatlar bilan bog'liq bo'lganligi sababli, kasallik jarayonida o'zgarishlar sodir bo'ladi. Shu o'rinda psixoonkologiya bemorlar va ularning oila a'zolariga tibbiy va psixologik yordam ko'rsatishning tashkillashtirilishini keng hajmda qamrab olgan,

bemorlar bilan majmuaviy tadqiqotlarni o'tkazishdan boshlab to yomon sifatli o'sma patologiyasida xulq omillarning oldini olish rolini o'rganishni o'z vazifalari ichiga olgan psixologga ta'lim va ruhiy ta'lim berish, shuningdek, bemorda butun onkologik kasallik kechishi davomida psixo-ijtimoiy muammolarni yechishga va psixik buzilishlarni davolashga qaratilgan onkologiya va psixologiya fanlarining fanlararo sohasidir [1].

Tadqiqotlarni o'rganish sut bezi saratonida emotsiyanal omillar va yashovchanlikni baholangan va u shunday ta'kidlaydi: agar bemor agressiv tomonga yo'nalsa, o'z emotsiyalarini erkin namoyon qila olsa erkin yashaydi. Agar aksincha bemor apatiyaga yo'nalgan bo'lsa, tushkun o'zini zaif xis qilsa, vaziyatni umidsiz hisoblasa, uning umri toboro qisqaradi. Shu sababdan har bir onkologik bemor bilan uning chuqur psixologik kechinmalari bilan onko-psixologlar ishlashi kerak bo'ladi. Bunday izlanishlarning natijalariga ko'ra onkologik bemorlarda ayniqsa motivatsion soha kasallikning kechishi va davolanishida muhim o'rinni egallashi va kasallikning davolanish bosqichlarida bemorning atrofidagi ijtimoiy muhit va shu bilan birgalikda bemor shaxsiy xususiyatlarining ta'siri muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Ko'pchilik tadqiqotlarda olingan natijalarga ko'ra, onkologik kasalliklar vaziyati yetakchi motivlar tizimini o'zgartirib o'z o'zini baholash tizimining sifatini o'zgarishiga olib keladi va shu bilan birga bemorlarda o'z-o'zini baholashni aks ettiruvchi sifatida yangi mazmunga ega bo'ladi va o'z ma'nosini o'zgartiradi. Mazkur tadqiqotda bemorning o'z-o'zini baholash tizimi va ustanovkasiga bog'liq holda emotsional sohaga ham ta'siri o'rganilmoqda. Agar, salomatlikni saqlash va o'zini yaxshi xis qilish yetakchi motivga aylansa, onkologik bemorlar tashqi tomondan mexnat ustanovkalari sog'lom bo'lib, ichki mazmun yanada o'zgaradi.

Onkologik kasalliklarning psixologik jihatlarini o'rganar ekanmiz nafaqat onkologik kasallik, balki xar bir kasallik psixik faollik buzilishlarining o'ziga xos xususiyatlariga ega ekanligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Tadqiqotlardan N.S.Kurekning "Psixik faollikdagi defitsar buzulishlar; shaxs va kasallik" mavzusidagi tadqiqotini keltirish mumkin. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi va ahamiyati kasallikning rivojlanishi va davolanishda shaxs passivligi va defisitar psixik buzulishning o'rnini aniqlash hisoblanadi. Psixik faollikning defisitar buzulishlari ko'pincha shizofreniya depressiya va norkologik kasalliklarda uchraydi. Tadqiqotda birinchi marta psixik faollikning intospektiv, irodaviy, gumanistik, energetik, biologik, deferensiyanal psixologik modellari ajratib ta'rif berilgan [25].

Onkologik bemorlar uchun hayot sifatini oshirishga davolashning yuqori texnologiyali usullarini (jarrohlik davolash, radiatsiya terapiyasi, tizimli dori terapiyasi) qo'llash orqali erishish mumkin bo'ladi. Tizimli dori terapiya (gormon terapiyasi, kimyoterapiya, maqsadli terapiya, immunoterapiya), visseral inqirozning namoyon bo'lishi uchun buyuriladi, nafaqat og'riq sindromini, balki onkologik bemorning azoblanishiga olib keladigan kasallikning boshqa barcha belgilarini ham yo'q qiladi. Bunday chora-tadbirlar nafaqat bemorning jismoniy farovonligini, balki uning psixologik holatiga, ijtimoiy munosabatlariga va boshqa jarayonlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2].

Hozirgi kunga kelib turli omillar ta'sirida aholining uch foizga yaqini onkologiyadan aziyat chekmoqda. Dunyoda xavfli o'smalar bilan kasallanishning yiliga 10 milliondan 15

milliongacha oshishi aniqlanmoqda. Ammo bu son asta-sekin ko'payishi mumkin lekin kamaymaydi. Dunyo bo'ylab har yili sakkiz million odam saraton kasalligidan vafot etadi. Ularning 30% ga yaqini vafot etadi. 2030- yilga kelib o'limning kutilayotgan o'sishi 12 mln ga yetadi va bu fchinarli holat bo'lib qolmoqda. Biroq, Qo'shma Shtatlarda 1992 yildan 1998 yilgacha bo'lgan davrda saraton kasalligi 8,8% ga kamaygan. Tahlillarga ko'ra, bu saratonning birlamchi profilaktikasi bilan bog'liq bo'lgan ya'ni: ovqatlanishni normallashtirish, chekishni tashlash, vitamin-mineral komplekslarni va boshqa parhez qo'shimchalarini ko'p iste'mol qilish, chunki AQShning 80% aholisi muntazam ravishda oziq-ovqat qo'shimchalarini iste'mol qiladilar. Shuning uchun ularda kasallikni yengil holati yuz bergan qaraladi [3].

Ko'pchilik uchun saraton tashxisi o'lim hukmiga o'xshaydi, garchi bu haqiqatdan uzoq bo'lsa ham. Bu kasallikda nafaqat bemorning o'zi, balki uning qarindoshlari ham xavotirga tushishadi, xatto onkolog ham saraton kasalliklari bilan ishlashda katta psixologik yukni boshdan kechiradi. Tadqiqotlarga ko'ra ko'pchilik bemorlar stress ta'sirida depressiyani boshdan kechirishadi, bu nafaqat bemorning hayotini va uning atrofini murakkablashtiradi, balki uning immunitetiga ham ta'sir qilib uni zaiflashishiga olib keladi. Bemorlardagi stress tufayli saraton kasalligi istalmagan oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Onkologik kasallik aniqlangan bemorlarning aksariyati tashvish, depressiya yoki ikkalasi ham boshidan o'tkazgan bo'lib asosan oxirgi yarim yoki bir yillikda boshdan kechirganligi aniqlangan. Psixososyal bezovtalikning tarqalishi 3,4 saraton kasallari orasida 15-58% atrofida bo'lishi tahmin qilinmoqda, ko'plab omillar saraton turi, bosqichi va davolash usuli va boshqalarga nisbatan keng tarqalish darajasiga hissa qo'shishi mumkin bo'ladi [4].

Og'ir psixologik stressga uchragan barcha saraton bemorlarining taxminan uchdan bir qismida asosiy kasallik bilan birga keladigan ruhiy kasallik rivojlangan bo'ladi. Ammo stress nafaqat onkologiya tufayli bo'lishi mumkin, balki kasallikning rivojlanishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Saraton bilan og'rikan bemorlar uchun tadqiqotlarni kun tartibini kechiktirmasdan bir qator yo'nalishlarda qadamlar tashlash kerak bo'ladi. Tadqiqotlarda bir nechta yo'nalishlarga e'tibor qaratilishi kerak:

- Erta aniqlash va erta davolash uchun ko'rsatmalar va klinik protseduralarni ishlab chiqish muhimdir.

- O'z vaqtida davolash va rehabilitatsiya qilish, saraton kasalligini tashxislash va davolashni boshlash va kechikishlarni kamaytirish samaradorligini o'rganish kerak.

- Aholining ushbu zaif qatlamida sog'lom xulq-atvorni targ'ib qilish usullari bilan bog'liq tadqiqotlar chekish, alkogolga qarshi va giyohvandlikka qarshi kampaniyalarning ta'sirini o'rganuvchi tadqiqotlar bilan olib borilishi kerak.

Tadqiqotlarda saraton kasalligi bilan og'rikan bemorlarning ko'plab muammolarini hal qilish uchun saraton va ruhiy salomatlik xizmatlari o'rtasidagi muloqot va aloqani qanday oshirishni, saraton bilan kasallangan odamlarga munosabatni yaxshilashni, ijtimoiy qabul

qilishni oshirishni va stigmani kamaytirishni va barcha bemorlarni ta'minlashni tahlil qilishi kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Holland J. C., editor. Psycho-oncology. New York: Oxford University Press; 1998. – 547 p.
2. Берёзкин Д.П., Бажин Е.Ф., Гнездилов А.В. и др. Медико- психологические аспекты в онкологической клинике // Реабилитация онкологического больного. – Л., 1979. – С.
3. Sterling T., Rosenbaum W., Weinkam J. Income, race, and mortality. J. Natl. Med. Assoc. 1993; 85 (12): 906—11.
4. Onkologik bemorlar bilan psixokorreksion ish olib borishning ijtimoiy-psixologik asoslari /monografiya- D. Urazboyeva - 2022.- 10 b, 13 b, .